

УДК 316.77-047.22-057.874:373]37.013.8:075
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.316383>

Світлана Вербещук, кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Надія Луцан, доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
Інна Червінська, доктор педагогічних наук,
професор кафедри початкової освіти та освітніх інновацій
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

У статті досліджено методику діалогічної компетентності та формування монологічного мовлення молодших школярів засобами медіаосвіти. Визначено основні компетентності, які повинні бути засвоєні дітьми в початковій школі, зокрема вміння володіти державною мовою, що включає усне та письмове формулювання думок і емоцій, а також логічне викладання фактів. Наголошено на значущості комунікативної компетентності, яка реалізується через адекватне використання мови в різних життєвих ситуаціях.

Розглянуто специфіку діалогічної компетентності та монологічного мовлення, яке є важливою формою усного висловлювання, що вимагає від учнів здатності структуровано та логічно донести свої думки до слухача. Проаналізовано ключові елементи, що впливають на формування монологічного мовлення, такі як активний лексичний і граматичний запас, знання та уявлення, а також роль пам'яті в цьому процесі.

Зосереджено увагу на впливі медіаінформації на сучасну освіту та важливості навчання дітей критично сприймати й аналізувати медіа. Окреслено поняття "медіаторність" як важливий елемент формування монологічного мовлення, що передбачає розвиток творчого мислення та можливість самовираження через різноманітні медіаінструменти. Визначено, що використання медіапродуктів у навчальному процесі сприяє розвитку креативного мислення учнів і відкриває нові можливості для їхнього самовираження.

Ключові слова: креативне мислення; комунікативна компетентність; медіаосвіта; молодші школярі; діалогічна компетентність; монологічне мовлення; навчальна діяльність.

Лім. 10.

Svitlana Verbeshchuk, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer of the Primary
Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Nadia Lutsan, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Inna Chervinska, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Primary Education and Educational Innovations Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

METHOD OF FORMING MONOLOGICAL SPEECH OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS THROUGH MEDIA EDUCATION

The article examines the method of formation of monologue speech of younger schoolchildren by means of media education. The main competencies that must be mastered by children in primary school are defined, in particular, the ability to speak the state language, which includes the oral and written formulation of thoughts and emotions, as well as the logical presentation of facts. The importance of communicative competence, which is realized through the adequate use of language in various life situations, is emphasized.

The specifics of monologue speech, which is an important form of oral expression that requires students to be able to convey their thoughts to the listener in a structured and logical manner, are considered. The key elements affecting the formation of monologue speech, such as active vocabulary and grammar, knowledge and representation, as well as the role of memory in this process, are analyzed.

Attention is focused on the impact of media information on modern education and the importance of teaching children to critically perceive and analyze media. The concept of "media creativity" is outlined as an important element of the formation of monologue speech, which involves the development of creative thinking and the possibility of self-expression through various media tools. It was determined that the use of media products in the educational process promotes the development of students' creative thinking and opens up new opportunities for their self-expression.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МЕДІАОСВІТИ

The role of motivation in the education of younger schoolchildren as well as the individual characteristics of each student, which require adaptation of the method of formation of monologic speech were studied. The importance of creating a favorable learning environment that stimulates children to express themselves and develop their own competence is emphasized.

It is emphasized that the use of media education in lessons is an effective means of activating educational activities, developing critical thinking and self-expression skills, as well as preparing students for life in the modern information society. The method of formation of monologue speech of younger schoolchildren through media education acts as an important stage in the educational process, contributing to the development of communication skills and the creative potential of students.

Keywords: *creative thinking; communicative competence; media education; younger schoolchildren; dialogic competence; monologue speech; educational activity.*

Постановка проблеми. Молодший шкільний вік є особливо чутливим до нових інформаційних технологій, що робить цей період ідеальним для ефективного сприйняття та трансформації медіаінформації в освітніх цілях. Саме на цьому етапі розвитку діти здатні активно засвоювати нові знання та навички, використовуючи медіа як важливий інструмент навчання. У зв'язку з цим, інтеграція медіаосвіти в навчальний процес стає необхідною для формування критичного мислення, комунікативних навичок та творчих здібностей учнів. Одним із ключових аспектів цієї підготовки є формування монологічного мовлення, що є важливим елементом комунікативної компетентності. В умовах інформаційного суспільства, коли діти активно споживають контент, важливо впроваджувати медіаосвіту як засіб розвитку мовлення. Проте, попри значний потенціал медійної освіти у формуванні мовленнєвих навичок, існує низка проблем, пов'язаних із недостатньою увагою до використання інтернет-ресурсів у навчальному процесі. Важливість умінь адекватно формулювати свої думки та емоції, а також вести логічні та зрозумілі монологи, є основою ефективної комунікації у суспільстві. Тому необхідно розробити методику формування монологічного мовлення молодших школярів, використовуючи засоби медіаосвіти, що забезпечить ефективний розвиток їхньої комунікативної компетентності в умовах сучасного інформаційного середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи використання медіа загалом, і медіаосвіти зокрема, ґрунтуються на наукових студіях таких учених, як К. Безелгет, Д. Бекінгем, Л. Зазнобіна, Д. Консідін, Р. Кьюбі, Р. Куїн, Л. Мастерман, С. Пензін, К. Тайнер, А. Федоров, Е. Харт, Р. Хоббс та інші. Ці дослідження формують основи для розуміння ролі медіа у сучасному суспільстві та впливу медіаосвіти на розвиток критичного мислення, комунікативних навичок та особистісного зростання учнів.

В українському науковому середовищі медіаосвіта розглядається як невід'ємна складова освітнього процесу, що має на меті формування медіакультури в суспільстві. Вона орієнтує особистість

на безпечну й ефективну взаємодію із сучасною мас-медійною системою, яка включає як традиційні медіа (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні технології (комп'ютерне спілкування, інтернет, мобільні технології).

Складність проблеми формування монологічного мовлення учнів початкових класів за допомогою медіаосвіти стала каталізатором наукових досліджень, проведених лінгводидактами, такими як Л. Нежива, С. Паламар, С. Романюк, Н. Сіранчук, О. Шкуренко та інші. Вчені одноставно підкреслюють важливість сучасної медіаосвіти для ефективно організації процесу розвитку мовлення в учнів початкових класів. Вони вважають, що медіаосвіта є необхідною умовою для створення сприятливого навчального середовища, що сприяє формуванню навичок монологічного висловлювання у молодших школярів.

Мета дослідження полягає в розробці і обґрунтуванні методики формування монологічного мовлення молодших школярів з використанням засобів медіаосвіти, що сприятиме розвитку їхніх комунікативних навичок, критичного мислення і творчого самовираження.

Виклад основного матеріалу. Вивчення української мови та літератури має на меті формування низки ключових компетентностей, зокрема комунікативної та читацької. Основна увага надається розвитку особистості учнів через використання різних видів мовленнєвої діяльності. Здобувачі освіти повинні набути вміння спілкуватися українською мовою, що є важливим для їхнього духовного, культурного та національного самовираження. Окрім того, знання української мови повинні активно використовуватися в особистому та суспільному житті, а також у контексті міжкультурного діалогу.

Процес навчання також сприяє збагаченню емоційно-чуттєвого досвіду учнів, розвитку їхніх мовленнєво-творчих здібностей та креативності. Завдяки цьому молодші школярі отримують можливість не лише опанувати мовні навички, але й розширити горизонти свого світосприйняття, що допоможе їм у подальшому житті та професійній діяльності.

У Державному стандарті початкової освіти визначено основні компетентності, які мають засвоїти діти в початковій школі. Однією з ключових компетентностей є вміння володіти державною мовою.

Вміння усно та письмово формувати свої думки й емоції, а також здатність викладати факти з ясністю та логічною обґрунтованістю є важливими навичками. Важливими аспектами є усвідомлення естетичної цінності мови, а також розуміння її значення для ефективної комунікації та культурного самовираження.

Ключова комунікативна компетентність молодших школярів проявляється у їхній спроможності адекватно використовувати мову під час спілкування, освоєння навколишнього світу та розв'язання життєвих задач. Вимога розвитку мовних навичок, а також критичного мислення сприяє успішній інтеграції учнів у соціальне середовище [4].

Діалогічна компетентність – це вміння реалізувати усне спілкування в діалогічній формі в життєво важливому для конкретного віку сфері та ситуації спілкування відповідно до комунікативного завдання.

Монологічне мовлення є формою усного висловлювання, що орієнтоване на слухача або певну аудиторію і представляє думки, ідеї та емоції однієї особи. Цей вид мовлення має свою специфіку, яка виявляється в особливостях як його змісту, так і структури. У монологі мовець самостійно формує послідовність і логіку викладу, що дозволяє більш детально розкривати обрану тему та виявляти особисті переконання [8, 27].

Компетентність у монологічному мовленні становить здатність здійснювати усномовленневу комунікацію в монологічній формі, яка відповідає життєвим потребам та актуальним ситуаціям, характерним для певного віку. Вона охоплює вміння висловлювати свої думки, почуття та ідеї, структурувати інформацію та донести її до слухача у зрозумілій та логічній формі [2, 340].

Діалогічна компетентність може мати різні цілі, такі як опис, розповідь, аргументація чи пояснення, що вимагає від учнів не лише знання мовних норм, а й здатності адаптувати свій виступ до конкретного контексту й аудиторії. Важливими аспектами цієї компетентності є вміння формувати монолог так, щоб він був зрозумілим, логічно структурованим і привабливим для слухача.

Розвиток мовлення у молодших школярів передбачає формування вмінь сприймати, запам'ятовувати, відтворювати та створювати зв'язні висловлювання різних типів і стилів, що безпосередньо пов'язано з діяльністю пам'яті. При створенні зв'язного висловлювання, чи то усного, чи письмового, мовцеві необхідно спиратися на два ключові елементи довготривалої пам'яті: 1) активний лексичний та граматичний запас; 2) знання та уявлення, які були сформовані в різні етапи життя.

У сучасному світі медіаінформація стала невід'ємною частиною повсякденного життя. Тому важливо навчити дітей критично сприймати цю

інформацію, аналізувати її, формувати власну думку і вміти висловлювати її у вигляді монологу. Для цього в освітньому процесі можуть використовуватися різноманітні медіаінструменти, такі як відеоматеріали, презентації, соціальні мережі, блоги, подкасти тощо. Такі інструменти допомагають створювати контекст для практичного застосування знань, адже учні можуть не лише слухати та читати, а й активно взаємодіяти з інформацією, створювати власні медіапроекти, висловлювати свої думки і ділитися ними з однолітками.

Ключовим поняттям медіаосвітньої моделі Н. Череповської є термін “медіаторність”, що займає важливе місце у формуванні монологічного мовлення молодших школярів. Вона охоплює широкий спектр діяльності, що включає виконання практичних завдань у сфері медіа як індивідуально, так і в груповому форматі. Такий процес є не лише створення різних проєктів, а й розвитку творчого мислення учнів, що впливає на їхнє ставлення до навколишнього світу. Через медіаторність діти мають можливість виражати свої ідеї, обмінюватися думками та досвідом, а також критично оцінювати інформацію. Таким чином, медіаторність стає важливим інструментом для розвитку комунікативних навичок, а також сприяє формуванню активної та творчої особистості, здатної адаптуватися до сучасних інформаційних викликів [10, 19].

Творчість у цій галузі є практичною реалізацією обдарованості, що активізується під час роботи з медіа. Обидва поняття відображають різні грані діяльності особистості в середовищі медіа. Водночас процес виробництва медіатекстів у різних форматах, таких як вербальні, образні, образно-вербальні й аудіовізуальні, є важливим аспектом навчання, адже діти навчаються передавати свої ідеї та емоції через різні канали комунікації. Це формує їхні навички критичного мислення, креативності та самовираження, що є необхідними в сучасному інформаційному середовищі [3].

Як зазначає Н. Шостак, медіапродукти відіграють ключову роль у розвитку креативного мислення учнів під час уроків української мови в початковій школі за новою українською школою (НУШ) [6]. Завдяки різноманітним медіаформам, школярі мають змогу самостійно створювати та виражати свої ідеї. Коли вчитель ефективно інтегрує медіапродукти в навчальний процес, це відкриває для учнів нові можливості для розвитку їхнього креативного мислення і дає шанс реалізувати свій потенціал [1, 62].

Загалом формування монологічного мовлення засобами медіаосвіти передбачає активну участь учнів у процесі навчання. Учителі можуть впроваджувати інтерактивні методи, які сприяють розвитку навичок монологічного мовлення. Наприклад, різноманітні обговорення, де учні висловлюють

свої думки щодо певної теми, створюють проекти або беруть участь у дебатах. У такий спосіб вони навчаються не лише висловлювати свої думки, а й слухати інших, реагувати на їхні висловлювання, аналізувати інформацію та формулювати власні аргументи.

Суттєву роль у процесі формування монологічного мовлення відіграє мотивація учнів. У молодшому шкільному віці спостерігається зростаюча потреба дітей до самовираження та визнання з боку вчителів, батьків і однокласників, особливо в контексті успіхів у навчанні. Мотивація в цей період стає більш усвідомленою, набуваючи довільного характеру. Навчальна діяльність, яка є провідною на цьому етапі розвитку, сприяє формуванню та розвитку відповідальності як важливої риси особистості дітей. Використання медіаосвіти може значно підвищити інтерес дітей до навчання. Наприклад, вони можуть створювати власні відео або презентації на теми, які їх цікавлять, що сприяє розвитку їхньої творчості та самовираження.

Крім того, важливо враховувати індивідуальні особливості кожного учня. Методика формування монологічного мовлення має бути адаптована до потреб і можливостей дітей. Різні формати діяльності враховують рівень підготовки, інтереси та здібності учнів. Важливо створити сприятливе навчальне середовище, де кожен учень відчуває підтримку та можливість для самовираження.

Уміння робити щось краще за інших відіграє ключову роль у формуванні почуття власної компетентності у молодших школярів. Така здатність не лише підвищує самооцінку, але й стимулює бажання вдосконалювати свої навички. У молодшому шкільному віці також відбувається формування способів вольової регуляції. Спочатку вольові дії дітей часто регулюються за допомогою вербальних інструкцій з боку вчителя, але з часом, з розвитком самосвідомості, діти починають ініціювати вольові дії самостійно, керуючись власними потребами та інтересами [9, 183].

До завершення молодшого шкільного віку у дітей формуються важливі вольові якості, такі як самостійність, наполегливість і витримка. Вони є необхідними для успішного навчання та розвитку комунікативних навичок, зокрема, монологічного мовлення. Використання медіаресурсів на уроках не лише активізує навчальну діяльність, але й сприяє розвитку критичного мислення, творчості та вмільому самовираженню дітей. Завдяки медіаосвіті учні отримують можливість не лише споживати інформацію, але й активно її створювати, формуючи навички виразного та логічного монологічного мовлення.

Загалом, методика розвитку монологічного мовлення молодших школярів за допомогою медіаосвіти є ключовим етапом навчального процесу,

який сприяє вдосконаленню комунікативних здібностей, формуванню критичного мислення та стимулює творчий потенціал. Використання медіаінструментів у навчанні дає змогу створити активне та динамічне середовище, яке мотивує учнів до навчання, допомагає їм освоювати нові знання і навички, а також готує до життя у сучасному інформаційному суспільстві.

Висновки. Виявлено, що сучасний освітній процес потребує інтеграції новітніх медіаінструментів, які здатні суттєво підвищити рівень комунікативних навичок учнів. Важливість вміння адекватно формулювати свої думки та емоції, а також вести логічні та зрозумілі монологи, не викликає сумнівів, оскільки ці навички є основою ефективної комунікації в суспільстві.

Розвиток монологічного мовлення у молодших школярів через медіаосвіту не лише сприяє освоєнню мовних норм, а й стимулює критичне мислення, творчість та самовираження. Учні, які активно залучаються до створення медіапроектів, мають можливість практично застосовувати свої знання, розвивати креативність та відчувати власну компетентність, що, зі свого боку, підвищує їхню мотивацію до навчання.

Адаптація методик навчання до індивідуальних особливостей учнів є критично важливою для успішної реалізації процесу формування монологічного мовлення. Створення сприятливого навчального середовища, яке враховує інтереси та здібності дітей, забезпечує ефективність навчального процесу.

Перспективи подальших досліджень у цій галузі можуть включати вивчення впливу різних медіаформ на розвиток діалогічної компетентності, монологічного мовлення у дітей різного віку. Актуальним є дослідження можливостей інтеграції новітніх технологій у навчальний процес, а також аналіз ефективності використання медіаосвіти в умовах різних закладів освіти. Важливим також є вивчення мотивації учнів у контексті медіаосвіти та її впливу на формування навичок діалогічної компетентності, монологічного мовлення, що відкриває нові горизонти для розвитку освітніх стратегій в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні проблеми сучасної науки та освіти : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 9–10 жовтня 2023 року. Львів : Львівський науковий форум, 2023. 74 с.

2. Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

3. Вознесенська О., Сидоркіна М. Медіаторчість як складова сімейної медіаосвіти: використання ресурсів арт-терапії. Міжнародна науково-практична Інтернет-

конференція “Медіаосвіта – пріоритетний напрям в освіті XXI століття: проблеми, досягнення і перспективи”, 2013. URL: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21 (дата звернення: 03.10.2024).

4. Державний стандарт початкової освіти: затвер. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 19, ст. 637. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 02.10.2024).

5. Комунікативно-мовленнєвий супровід професійної підготовки майбутніх фахівців півдня України: кол. моногр. / А.М. Богуш, Ж.Д. Горіна, Л.І. Казанцева та ін.; за заг. ред. акад. А.М. Богуш. Одеса: Лерадрук, 2012. 268 с.

6. Навчально-методичний посібник “Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі”: для пед. працівників / Т. Гільберг та ін. Київ: Генеза, 2021. 160 с.

7. Сіранчук Н.М. Формування монологічного мовлення учнів початкових класів засобом медіаосвіти на матеріалі синтаксису простого речення. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 2024. № 3. С. 49–56.

7. Тищенко В.В. Навчання молодших школярів монологічного мовлення. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 6–28.

8. Фельдштейн Д.І. Формування особистості дитини. Київ: Знання, 2002. 339 с.

9. Череповська Н.І. Медіа-освіта в сучасній школі. *Соціальний педагог*. 2009. № 6 (30). С. 15–26.

REFERENCES

1. Aktualni problemy suchasnoi nauky ta osvity: materialy IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii: m. Lviv, 9–10 zhovtnia 2023 roku [Actual problems of modern science and education: Proceedings of the 9th International Scientific and Practical Conference: Lviv, October 9–10, 2023]. Lviv, 2023. 74 p. [in Ukrainian].

2. Bihych, O.V., Borysko, N.F. & Boretska, H.E. et al. (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka: pidruchnyk dlia stud. klasychnykh, pedahohichnykh i linhvistychnykh universytetiv* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice: textbook for students. classical, pedagogical and linguistic universities]. (Ed.). S.Iu. Nikolaieva Kyiv, 590 p. [in Ukrainian].

3. Voznesenska, O. & Sydorkina, M. Mediatvorchist yak skladova simeinoi mediaosvity: vykorystannia resursiv art-terapii [Media creativity as a component of family media education: use of art therapy resources]. *Mizhnarodna*

naukovo-praktychna Internet-konferentsiia “Mediaosvita – priorytetnyi napriam v osviti XXI stolittia: problemy, dosiahnennia i perspektyvy”, 2013 – International scientific and practical Internet conference “Media education – a priority direction in the education of the 21st century: problems, achievements and prospects”, 2013. Available at: https://aup.com.ua/uploads/Zbirnuk_Harkiv.pdf#page=21 (Accessed 03 Oct. 2024). [in Ukrainian].

4. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity: zatver. Postanovoїu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018r. № 19, st. 637. [State standard of primary education: closed. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 21, 2018 No. 19, Art. 637]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (Accessed 02 Oct. 2024). [in Ukrainian].

5. Komunikatyvno-movlenniєvyi suprovīd profesiinoї pidhotovky maibutnīkh fakhivtsiv pīvdnia Ukrainy [Communicative and speech support of professional training of future specialists of southern Ukraine]. A.M. Bohush, Zh.D. Horina, L.I. Kazantseva et al; (Ed.). AM. Bohush. Odessa, 2012. 268 p. [in Ukrainian].

6. Navchalno-metodychnyi posibnyk “Nova ukrainska shkola: tekhnolohichna osvita u pochatkovii shkoli”: dlia ped. pratsivnykiv [Educational and methodological manual “New Ukrainian school: technological education in primary school”: for pedagogues. employees]. T. Hilberh et al. Kyiv, 2021. 160 p. [in Ukrainian].

7. Siranchuk, N.M. (2024). Formuvannia monolohichnoho movlennia uchniv pochatkovykh klasiv zasobom mediaosvity na materialy syntaksysu prostoho rechennia [Formation of monologue speech of elementary school students as a means of media education on the material of the syntax of a simple sentence]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, No. 3. pp. 49–56. [in Ukrainian].

7. Tishchenko, V.V. (2017). Navchannia molodshykh shkoliariv monolohichnoho movlennia [Teaching monologue speech to younger schoolchildren]. *Primary school*. No. 4. pp. 26–28. [in Ukrainian].

8. Feldshtein, D.I. (2002). Formuvannia osobystosti dytyny [Formation of the child’s personality]. Kyiv, 339 p. [in Ukrainian].

9. Cherepovska, N.I. (2009). Media-osvita v suchasni shkoli [Media education in modern school]. *Social teacher*. No. 6 (30). pp. 15–26. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.11.2024

“Жодне бажання не дається тобі окремо від сили, що дозволяє його здійснити”.

Річард Дейвіс Бах
американський письменник

“Виховання є мистецтвом, використання якого зростатиме протягом багатьох поколінь”.

Іммануїл Кант
німецький філософ

